

A painting of a narrow street in a village. In the foreground, a stone well with a wooden bucket is on the left. A person in a red shirt is washing laundry in a tub on the right. The street is lined with old, multi-story buildings with windows and balconies. The scene is bathed in warm, golden light, suggesting late afternoon or early morning. The overall style is that of a classic oil painting.

MONIKA HELFER

JADNICI

roman

LEYKAM
international

MONIKA HELFER
JADNICI

roman

Zagreb, 2023.

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Igor Crnković

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2023 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Die Bagage”.
© 2020 Carl Hanser Verlag GmbH & Co.KG, München

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Grada Zagreba.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

Bundesministerium
Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport

Gefördert durch das Bundesministerium Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

ISBN 978-953-340-162-1

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001167404.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
Klein-Fetan 1924. / Alamy

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u ožujku 2023.

MONIKA HELFER
JADNICI

roman

Preveo s njemačkoga
Igor Crnković

LEYKAM international

mojim jadnicima

Izvoli, uzmi bojice, nacrtaj malenu kuću, potok nešto niže od kuće, zdenac, ali nemoj crtati Sunce, jer kuća se, naime, nalazi u sjeni! Iza nje nalazi se planina – poput uspravne stijene. Ispred kuće stoji uspravna žena i vješa oprano rublje na užu, koje nije dobro zategnuto, već je samo zavezano u čvor i rastegnuto između dvaju stabala trešnje, od kojih jedno stoji desno, između verande i kućnih vrata, a drugo slijeva. Žena upravo vješa štrample i jaknicu, znači da ima djecu. Često pere rublje svoje djece, kao i svojega muža, pa i svoje, ima jednu vrlo lijepu bijelu bluzu. Želi da i njezina obitelj bude čista poput gradskih obitelji. Ima mnogo bijele odjeće, koja joj lijepo ističe tamnu kosu i tamne oči, kao i tamne oči njezina muža. Drugi ljudi dolje u selu rijetko nose bijelo, neki čak ni nedjeljom. Lice joj je ozbiljno, a oči s dubokim pogledom. Oči nacrtaj ugljenom! Kosa joj se spušta ravno uz glavu, crna je s primjesama smeđe, jer se ugljena olovka slomila. Dobre bojice nisu toliko sjajne, a osim toga su i skupe.

U sliku se uvlači stvarnost, hladna i nesmiljena, jer pones-taje im čak i sapuna. Obitelj je siromašna, imaju samo dvije krave i jednu kozu. Na petero djece. Njihov otac, crnokos poput svoje žene, sjajne kose, koja izgleda gotovo kao da je lakirana, iznimno je naočit, dvostruko je ljepši od ostalih muškaraca u selu. Lice mu je usko, ali djeluje nesretno. Žena, na pragu tridesetih, svjesna je svoje privlačnosti među muškarcima, nije upoznala još nijednoga koji nije bacio oko na nju. Kad je muž privuče k sebi i osjeti dodir njezinih

grudi i trbuha, smrači mu se pred očima, točno se tako izrazio. Umoran se baca na krevet. Ona se brzo razodijeva, liježe pokraj njega, svjesna da se on samo pretvara da spava i da ne želi zakazati. Zato je ostala u tankoj potkošulji, kako ne bi sve bilo toliko očito. Kroz otvoren prozor pogleda van u noćno nebo. Planina je toliko visoka da se iza nje ne vidi čak ni Mjesec. Ponekad se ipak pojavi, barem na trenutak i tada uspijeva ugledati njegov odsjaj gore iznad grebena. Odjednom jedno od djece zavrišti, odmah zna koje, potom i drugo zaplače, odmah zna koje. Ali ne uspijeva ustati, ne od umora, jednostavno sam lijena, pomisli. Koliku ću starost doživjeti, razmišlja.

Djevojčica, stara tri godine, usred noći dolazi do njezina kreveta. To je Margarethe. Grete. Sva drhti.

„Mama”, šapne.

Majka joj također šapćući odgovori: „Dođi!”

Malena se zavuče k njoj pod pokrivač. Otac ne smije saznati za to. Djevojčica ne liježe između roditelja, već uz rub kreveta. Majka je mora pridržavati kako ne bi pala na pod, jer krevet je visok.

Ta djevojčica bila je moja majka, Margarethe, plaho dijete koje bi se, svaki put kad bi ugledalo svojega oca, pognulo i potražilo zaklon majčine suknje. Otac joj je bio pun ljubavi prema preostalo četvero djece, bio je, sve u svemu, općenito dobroćudan i takvu će narav iskazivati i prema dvoje djece rođene poslije nje. Gnušao se jedino te djevojčice, Margarethe, koja će postati mojom majkom, jer je mislio da ona nije njegovo dijete. Nije prema njoj pokazivao nikakav gnjev, pa ni ljutnju; samo je se gnušao, gadila mu se, kao

da ga čitav život svojim mirisom podsjeća na kakva uljeza. Nikad je nije tukao. Drugu djecu ponekad jest. Ali Grete nikad. Nije ju želio dodirnuti čak ni udaranjem. Pretvarao se da ne postoji. Sve do svoje smrti nije s njom progovorio ni riječi. A prema njezinu saznanju nikad je nije ni pogledao. Majka mi je to ispričala kad mi je bilo tek osam godina. Moj djed jednostavno nije želio imati nikakve veze s tim plahim bićem. Upravo stoga moja ju je baka prigrlila, pa i voljela više od svoje druge djece. Zvala se Maria, moja lijepa baka, za kojom bi se svi muškarci okretali da se nisu toliko pribojavali njezina muža.

Ali ne želim brzati. Ova priča, naime, započinje u vrijeme kad se moja majka još nije ni rodila. Priča počinje prije njezina začeća. Počinje jednoga poslijepodneva, dok je Maria po običaju vješala rublje na uže. Bio je početak rujna 1914. Tad je dolje na stazi ugledala poštara. Izdaleka ga je vidjela kako dolazi.

Iz dvorišta se pružao pogled dolje prema dolini i sezao je sve do crkvenoga tornja, koji se uzdizao iznad krošanja lipe. Poštar je morao gurati bicikl uza strmu stazu prema malenoj kući, koja je osim toga nakon raskrižja bila posipana grubim šljunkom. Čovjek je bio iscrpljen. Uvijek je zahtijevao da ga se zove adjunktom, dok je službeni naziv njegova zanimanja bio poštanski adjunkt. Nosio je službenu odoru sa sjajnom dugmadi, ali sada se preznojavao, pa je otpustio kravatu oslobodivši ovratnik. Skinuo je poštansku kapu, ali samo nakratko, u znak pozdrava, i kako bi usput provjetrio glavu. Kad joj je pružio pismo, Maria je ustuknula korak unatrag. Bilo je to plavo pismo, sprijeda s odreskom koji je trebalo

otrgnuti. Taj odrezak trebalo je potpisati i poslati natrag pošiljatelju. Pošiljatelj je bila država, koja je zahtijevala dokaz o primitku. Adjunkt je znao da ona zna da mu se sviđa, pa i više od toga. Znao je također i da ona ne mari za njega. Nije bio ni upola naočit kao Josef, njezin muž mračna pogleda, ako se naočit izgled uopće može prepoloviti ili udvostručiti.

Poštar se nije slagao s načinom na koji su muškarci dolje u selu govorili o Josefu i Mariji. Da djeca nisu nikakav dokaz, u svakome slučaju da ne svjedoče o tome je li tko dobar u nečemu ili tek prosječan, čak im ni četvero djece nije bilo dovoljan dokaz. Da žena može roditi djecu čak i ako joj se muž nimalo ne sviđa, takva je priroda, a priroda nema nikakve veze s ljubavi, i da to što se slučajno zovu baš *Josip* i *Marija* ne mora značiti baš ništa, upravo suprotno. I tako su muškarci rado maštali. Zamišljali su da bi u tom slučaju možda i oni sami imali priliku svidjeti se lijepoj Mariji. Osim toga, supružnici gotovo nikad nisu viđeni kako zajedno silaze u selo, iz čega su muškarci također izvlačili određene zaključke, pronalazeći u toj činjenici još jedan dokaz. A kad bi ih i vidjeli zajedno, u njihovu međusobnu ophođenju nije bilo radosti, pa ni privrženosti, jer Josef je gotovo uvijek bio ozbiljan, a i Maria uglavnom također, kao da su se upravo svađali.

Ali ti muškarci nisu imali pojma. Maria je, naime, rado s Josefom odlazila u krevet i bila je vrlo temperamentna. A i njezin muž ponekad također. Njih dvoje ni približno nisu bili jedni od onih koji su gasili svjetlo kad bi lijegali jedno s drugim. Nipošto. A čak i kad bi utrnuti svijecu događalo se da bi nastavili razgovarati do dugo u noć.

Adjunkt im je samo jednom tjedno dostavljao poštu jer su živjeli toliko visoko i daleko od sela, a uspon je bio silno naporan. I kad bi dolazio, rijetko bi zatekao Mariju samu i rijetko bi bila izvan kuće. Često je već kucao na vrata a da mu nitko nije otvarao. Zašto da onda prevaljuje sav taj put ni zbog čega? Njemu bi bilo najdraže kad bi ljudi koji žive ovdje gore, raštrkani po obroncima, imali prijatelje dolje u selu, ili barem nekoga komu vjeruju i komu bi ostavio njihova pisma kako bi sami došli po njih. Međutim, službeno pismo upućeno od države morao je uručiti osobno. Danas je barem imam priliku pogledati, razmišljao je poštar.

Ta imanja, koja su spadala pod selo, bila su vrlo udaljena, od crkve do najudaljenije farme bilo je više od sat vremena hoda. Na rubovima sela nalazilo se šest imanja, a iza njih uzdizala se planina. Oni koji su živjeli pod njezinim obroncima i u njezinoj sjeni nisu bili u dobrim odnosima ni s kim dolje u selu, a i međusobno si nisu bili dobri. To što si nisu bili dobri, značilo je da ih ne zanima kako je susjedima, više od toga nije značilo. Živjeli su ondje zato što su njihovi predci stigli nakon drugih seljana i zato što je zemlja ondje bila najjeftinija, a bila je jeftina zato što je rad na njoj bio iznimno težak. Na najudaljenijemu kraju doline, skroz gore na kraju puta, živjeli su Maria i Josef sa svojom obitelji. Zvali su ih „jadnicima”. Taj se pojam dugo vremena koristio za „težake”, jer Josefovi su otac i djed bili nosači tereta, nadničari koji nisu pripadali nikomu i koji nisu imali vlastita krova nad glavom, već su se selili od imanja do imanja u potrazi za poslom, te su ljeti nosili ogromne bale sijena u štagljeve seljaka. Bilo je to najniže od svih zanimanja, čak i niže od onoga sluge.

Pošiljatelj pisma bila je vojska. Bio je to poziv na novačenje. Austrija je, naime, proglasila rat Srbiji, na što je Rusija priskočila upomoć Srbiji, a njemački je car, objavivši rat Rusiji, priskočio upomoć Austriji. Potom se Francuska svrstala uz Rusiju te objavila rat Njemačkoj i Austriji, a Njemačka je izvršila invaziju na Belgiju.

Poštar je još uvijek u ruci držao plavo pismo. Potajno je sanjario kako će joj biti na usluzi; da će se nešto dogoditi, a on će se Mariji naći na usluzi te će ona tada konačno prepoznati kakav je on uistinu čovjek. Želio je on biti taj koji će je osloboditi njezina muža, zamišljao je kako je ona s njim nesretna u braku, a utvarao si je i kako je upravo on taj koji bi joj u presudnom trenutku mogao pružiti pregršt nježnosti i brizi, i to ne samo nakratko, na jednu noć ili slično, nego sve dok ih smrt ne rastavi. Na njezinu licu nije bilo crvenih mrlja, kao ni na vratu. Na njemu nije bilo nijedne bore, ni između očiju, ni gore na čelu, ni pokraj usana, pa ni između očiju i sljepoočnica. Ruke su joj bile grube, ali samo s unutarnje strane, na dlanovima. Odozgo su bile kao pozlačene. Muž joj je često izbivao. Odrađivao je razne poslice. Kakve, to adjunkt nije znao, a nije znala ni Maria. U selu se nagađalo da se radi o mutnim i sumnjivim poslicima. Josefa je pratio glas da je razbijač. Ali takvim su glasinama drugi muškarci zapravo umirivali sami sebe i pronalazili opravdanje za vlastito kukavištvo. Ponajprije zato što se nijedan od njih dosad nije usudio izravno prići Mariji. I to zato što je Josef jedan od onih koji će ih bez oklijevanja brutalno prebiti. Međutim, nitko ga još nikad svojim očima nije vidio kako bilo koga udara.

Pismo je od vojske, rekao je adjunkt objasnivši da Maria

mora potpisom potvrditi primitak. U zagradama treba napisati „supruga”. Rekao je da ima sa sobom tintanu olovku i da je to dopušteno. On joj je osobno pljuvačkom navlažio olovku.

Maria je znala da je počeo rat, ali dosad joj nije palo ni nakraj pameti da bi mogao imati ikakve veze s njima i da će ih sustići i u ovoj najudaljenijoj i najzabačenijoj dolini podno planine. Što je točno i kojim riječima pisalo u tiskanu pismu nije znala prepričati, ali bilo je jasno: Josef Moosbrugger morao je poći u rat.

Načelnik sela zvao se Gottlieb Fink, a i on se bavio raznim poslicima. Bio je jedina osoba s kojom Josef nije razgovarao samo o najnužnijim stvarima. I s kojim je razmjenjivao više riječi od: *da*, *ne*, *dobar dan*, pa opet *da* i *ne*. Josef bi se ponekad spuštao s brda i odlazio ravno u načelnikovu kuću, ulazio bez kucanja ili najave i zadržavao se dobrih sat vremena. Ali njih dvojica nisu bili prijatelji. Načelnik je želio biti prijatelj Josefu Moosbruggeru. On je bio jedini s kojime se moglo razgovarati i koji, kao prvo nije bio bolestan, kao drugo nije vonjao poput životinje, a kao treće nije bio budala i znao je čitati i pisati te vrlo dobro računati. Daj mu i najteže zadatke množenja, a on će samo zakolutati očima i odmah znati rezultat. Načelnik je bio velikodušan. Uvijek je s njime dijelio zaradu od poslića, čak i kad je Josef jedva bio uključen u njih. Uvijek pola-pola. Josef nije bio toliko velikodušan. Ali načelnik mu to nije zamjerao. Načelnik je imao krave, svinje, kokoši i nekoliko koza, što su imali i drugi, međutim, na njegovu je kuću bila nadograđena i radionica. Bio je izučeni puškar. Nekoć je sam tokario i glodao cijevi za puške, izrezivao i rezbario

kundake, uljio i laštio oružje. U međuvremenu je iz južne Njemačke nabavljao pojedinačne dijelove, koje je samo trebalo sastaviti. To je bilo povoljnije i donosilo mu je veću zaradu. Na pušku bi prikovao svoju pločicu i time bi lovačka puška postajala pravom *Finkovom* puškom, a te je puške još uvijek pratio glas da je sve na njima unikatno i ručni rad. Josefu je načelnik darovao jednu pušku, i to dvocijevku. Bio je to više nego velikodušan dar, kojemu su se svi čudili. Govorilo se da taj čin sve objašnjava, iako nitko nije točno znao što. Prosječni je stolar morao raditi više od pola godine kako bi si priuštio takvu pušku. Možda mu Josef i jest uistinu bio prijatelj. Samo zato što se pretvarao kako mu prijateljstva nisu potrebna, nije moralo značiti da uistinu nije želio imati nijednoga prijatelja.

Kad je dobio poziv na novačenje, Josefu je zatrebao prijatelj. Načelnik nije bio unovačen, uz objašnjenje da je potreban kod kuće. Što je bilo točno: primjerice, bio je potreban Josefu.

Josef je volio svoju ženu. Premda sam nikad nije izgovorio tu riječ. U njegovu jeziku ta riječ nije postojala. Na njegovu narječju nije bilo moguće izreći *volim te*. Stoga tu riječ nikad nije ni pomislio. Maria mu je pripadala. A on je želio da mu pripada i da bude uz njega. Prvo se odnosilo na krevet, a drugo na obitelj. Kad bi prolazio selom i ugledao muškarce kako se kraj bunara igraju drvenim noževima koje su sami izrezbarili i kad bi vidio kako ga promatraju, iz njihovih bi pogleda iščitao riječi: *Ti si Marijin muž*. Nije bilo nijednoga od njih koji nije maštao o njoj. A sad, kad je dobio poziv na novačenje, mogli bi pomisliti kako im se ukazala prilika. Ne baš prevelika prilika, jer tad još nitko

nije znao da će rat toliko dugo potrajati. Iako se iz Beča i Berlina govorilo da će sve ubrzo biti gotovo, nitko se nije želio kladiti u to.

Josef je otišao načelniku i upitao ga: „Možeš li pripaziti na Mariju dok sam ja na bojišnici?”

Načelnik je znao što u ovome slučaju znači *pripaziti*. Josef, pomislio je, prije svega smatra da ne može vjerovati svojoj ženi. Ima li ona povjerenja u samu sebe? To je bilo pravo pitanje! Ta i ona samu sebe svakoga jutra vidi u zrcalu.

Njihovu razgovoru nije nazočio nitko drugi. Bio je to povjerljiv razgovor, na kojemu svjedoci nisu bili poželjni. Što li je načelnik uopće mogao odgovoriti mužu svoje bake? Bi li mu se usudio reći: „Misliš li da bih trebao pripaziti da nitko ne odlazi gore k njoj dok te nema?”

A Josef? Je li na to rekao: „Da, upravo to mislim.” Time bi priznao da nema povjerenja u svoju ženu.

Josef bi rekao: „Da, odgovaralo bi mi da se pobrineš da nitko ne odlazi gore k njoj.”

„A zašto?” mogao bi se zapitati načelnik. Međutim, time bi uvrijedio Josefa. A to nije želio. Je li očekivao da bi netko od muškaraca iz sela ili iz bilo kojega drugog kraja mogao na neki način nauditi Mariji? I da će u takvom slučaju načelnik intervenirati? I što bi to trebalo značiti? Da će pucati u dotičnoga?

Načelnik je rekao: „Brinut ću se o njoj. Dokle god si na bojišnici, Josefe. Ne brini se.”

Je li moguće da je takva lijepa žena stvorena za samo jednoga muškarca? Načelnik je vjerovao kako je Maria vjerna svomemu mužu samo zato što ga se boji, a ne zato što je ne zanimaju drugi muškarci. Ne treba dizati preveliku

halabuku oko toga što se netko nadao da bi Josef mogao poginuti u ratu, ljudi su takvi. Naravno, načelnik takvo što Josefu nikad ne bi rekao. Zato što je želio očuvati njihovo prijateljstvo. Bio je načelnik i želio je da se svi njegovi suseljani vrate živi i zdravi jednom kad rat završi. Osim toga, smatrao je da je dobro imati naočita prijatelja, a isto je mislila i načelnikova žena. Ona je smatrala da Josef i njega čini ljepšim. Josef joj se, naime, jako sviđao. Međutim, s obzirom na to da je sama otvoreno rekla kako bi voljela Josefa vidjeti gologa, po mogućnosti samoga u šumi, bilo je jasno da u tom pogledu ne prijeti nikakva opasnost, inače bi takvo što prešutjela. Na svoju ženu neće nitko morati pripaziti niti je čuvati ako ja budem mobiliziran, pomislio je načelnik. Rado je bio s njom u braku. Njegovu suprugu i njega pratio je glas da su najzabavniji ljudi, ne samo u svojem malenom selu, već i u čitavoj dolini, sve do Bregenza. A za to je bila zaslužna ponajviše ona. Znala se smijati toliko glasno da bi se čak i Josef nasmijao s njom, i to još dok bi se tek stala smijati, pa nije znao ni zašto.

„Nažalost, neće se moći zajedno s djecom preseliti k nama,” reče načelnik, „iako bi to bilo najbolje.”

„Nema potrebe za time”, reče Josef. „Dovoljno je samo da baciš oko na nju. Navodno će sve ovo završiti do listopada. Tad ću se ionako vratiti.”

„A imat ćeš i vojnički dopust”, reče načelnik.

„Ako cijela stvar bude trajala toliko kratko kao što kažu, neću ni dočekati dopust”, reče Josef. To su svi mislili. Ali Josef će dočekati i dva vojnička dopusta.

Nakon što se Josef zagrljajem i laganim poljupcem oprostio od svoje supruge i zaputio u rat, spuštajući se po navici

u koljena dok je ležerno hodao nizbrdo, ona je potrčala za njim i odvukla ga natrag u kuću i u spavaću sobu, otkopčala mu remen i sljubila se s njim.

„Zašto izvijaš lice u takve grimase?” upitala ga je.

„Boli me zub”, odgovorio je.

„Ali to će ti se sve više pogoršavati”, reče ona.

„Na bojišnici ima zubara”, reče Josef. „Navodno čak i boljih nego u Bregenzu.”

„Kako znaš?”

Ustao je s kreveta odgurnuvši je od sebe. Rekao joj je da ga prestane zapitkivati, da su mu poznate ovakve situacije. Da njezinim pitanjima nikad neće biti kraja, pa će na kraju zbog nje još i zakasnuti.

Početak rujna nije unovačeno mnogo muškaraca iz sela. Ne znam zašto je moj djed bio među prvima. Bilo ih je samo četvero, jedan se zvao Franz, poput cara, jedan je bio Ludwig, jedan Alois i, naravno, Josef. Morali su pješaćiti do sljedećega sela, gdje će ih pokupiti kamion i prevesti do željezničke postaje u Bregenzu, a potom će ih poslati na bojišnicu a da nisu znali ni kamo ni kako. Na kraju od njih četvorice samo jedan nije pao na bojnome polju, i to Josef. Alois je poginuo već nakon tjedan dana. Ludwig je preminuo u poljskoj bolnici nakon otprilike pola godine. Franz je nakon godinu dana pao na prijevoju Valparola. Poslije njih otišla su još petorica momaka, a od kojih su se vratila samo dvojica.

No sada su četvorica muškarca bila ovjenčana cvijećem na šeširima i stoječke su nazdravljali opijeni borbenim zanosom. Načelnik, kao carev predstavnik, častio ih je

rakijom i ispalio hitac u zrak. Skupina djece ispratila je veseljake, kako su zvali ročnike. Ali ona su zajedno s njima marširala samo do sljedećeg sela, da bi se potom vratila natrag. Odatle su budući vojnici sami hodali dalje do L.-a, ne više marširajući, a nisu više ni pjevali jer su se u međuvremenu barem djelomično otrijeznili. Razgovarali su o stvarima koje trebaju obaviti na svojim imanjima i koje su namjeravali učiniti uskoro, računajući da će se vratiti kući već za nekoliko dana ili tjedana. Skinuli su cvijeće sa šešira i bacili ga pokraj puta. Zašto bi i dalje hodali okićeni, sad kad ih nitko od poznanika više ne vidi?

Drugi najstariji Josefov sin također je marširao s njima do susjednoga sela, Lorenz, tvrdoglav dječak koji je upravo navršio devet godina. Bio je pametan, u školi je svojim umijećem računanja u glavi oduševljavao učitelja i primao brojne hvalospjeve, a taj je dar očito naslijedio od oca. Već mu se tada život među planinama više nije sviđao. Nije želio postati seljakom. Već i sama činjenica da je razmišljao o tome što jednoga dana želi postati činila ga je drukčijim od svih ostalih dječaka iz sela. Zanimali su ga motori, a njih u dolini koja se jednostavno zvala *Šumom* nije bilo mnogo i svi su bili jednaki. Otac ga je potapšao po ramenu, ništa više od toga, bio je to njihov oproštaj. Lorenz se kod kuće trebao pobrinuti za životinje, dvije krave i kozu. A imali su i psa. Zvali su ga Vuk. Otac ga je dobro izdresirao. Nije ga trebalo vezati na lanac. Otac je oko kuće napravio krug od kamenja i pas bez dopuštenja nikad nije napuštao taj krug, što god da se dogodilo. Adjunkt ga se bojao. Kad bi Maria vidjela da dolazi poštar, zatvorila bi psa u kuću. Lorenz takvo što nikad ne bi učinio. Volio je tog psa, bio je

član obitelji, a člana obitelji ne zatvara se u kuću ako dođe netko tko nije član obitelji. A imali su još i jednu mačku, kojoj su bacali ostatke hrane, a ako ništa ne bi ostalo, onda se morala snalaziti sama.

Lorenz je istjerao krave na ispašu, iako je već bilo kasno, ali taj dan nije ni započeo normalno. Prije nego što je otac otišao, Heinrich, najstariji sin Josefa i Marije, pomuzao je krave i kozu. Nakon toga otac se dugo i temeljito prao na koritu, čak i kosu, trošeći mnogo sapuna. Majka je odvela djecu u kuću, nije željela da vide oca nagog. Koza je čitavu noć i cijeli dan ostala u toru. Lorenz joj je dao balu sijena, pritom promatrajući duguljaste zjenice njezinih očiju. I pomislio je ono što bi pomislio svaki put kad bi se našao pred kozom: zašto nemamo svi jednake oči? Mačka ima okomite bademaste zjenice, koza pravokutne i vodoravne, a ljudi okrugle.

Što li je sve mogao postati, moj ujak Lorenz, da nije bio jedan od jadnika! Što li su sve mogla biti njegova braća i sestre?

„Rat je normalan”, rekao mi je jednom. Ta tvrdnja nije imala nikakve poveznice s razgovorom koji je u tom trenutku vodio, a u kojemu ja ionako nisam sudjelovala. Kad bi ujak Lorenz razgovarao s mojim ocem, ja sam bila nijema poput kišobrana koji je visio s naslonjača stolice na kojoj je sjedio.

„Što time misliš?” upitala sam ga nakon što sam pročistila grlo. Bio je to njegov način komunikacije: ili bi me potpuno ignorirao, ili bi mi se iznenada obratio, uperivši svoj kažiprst

u moju prsnu kost. Bio je karizmatičan. Ta osobina bila je i istodobno i dobra i loša.

Odgovorio mi je. „Zašto bih, djevojčice, govorio jedno, a mislio nešto drugo? Mislim ono što kažem: rat je normalan.” Je li zaboravio kako se zovem?

Svaki put kad bi nas posjetio nisam mogla ostati mirnom. Uvijek sam iščekivala da će se nešto dogoditi, bilo što. Drugi svjetski rat proveo je u Rusiji, ostavivši kod kuće ženu, a onda je u Rusiji pronašao drugu ženu i dobio dijete, međutim, oboje ih je ostavio ondje i zaputio se na dug put povratka svojoj ženi u našoj domovini. Povremeno bi ga povezlo kakvo vojno vozilo, dio puta besplatno je putovao vlakom, jednom se čak vozio i kao suputnik na motoru, ali većinu puta prevalio je hodajući. Često nas je posjećivao kad sam bila dijete. Igrao je šah s mojim ocem. Prezirao je priglupost seoskoga života. O tome je razgovarao s mojim ocem – ni moj otac također nije volio seljake, ipak je rođen kao sin služavke iz Lungaua, dok se njegov dobrostojeći otac nikad nije skrbio o njemu. Ujak Lorenz u našoj je državi imao troje djece, svoje sinove smatrao je niškoristima, i to još i prije nego što su uopće mogli postati korisnima, a onda su doista i postali beskorisnima, da bi se jedan od njih naposljetku objesio o drvo. Ujak Lorenz otvoreno je priznao da u Rusiji ima još jednu obitelj. Bilo mu je pedeset godina kad ga je jedan pijani vozač udario autom na Rajnskome mostu u Bregenzu usmrтивši ga. Njegov pas ležao je pokraj njega i zavijao. Svojega sam sina nazvala po njemu. „Ali ja nisam takav i ne želim biti poput njega”, govorio je on.

Heinrich je najviše pomagao majci. U vrijeme kad se sve to događalo njemu je bilo jedanaest godina i bio je dvije

godine stariji od svojega brata Lorenza. On je bio tih dječak, koji nikad nije želio biti ništa drugo doli seljak. Majka mu je često govorila: „Pa ti si zreliji od mene! Daj barem jednom učini nekakvu ludost, Heinrich!” Ali on nikad nije činio ludosti. Toliko je silno želio postati seljakom da nikad nije ni razmišljao o tome bi li mu možda odgovaralo i kakvo drugo zanimanje. Uzrujavalo ga je kad bi Lorenz za svako govno razmišljao bi li moglo biti i drukčije. On je sve do kraja života računao na prste.

Majka, tako je odredio otac noć prije nego što je pošao u rat, majka neka se brine samo o kući, a Heinrich i Lorenz neka se pobrinu za poljoprivredu. Katharina, koja je imala deset godina, pomagala je majci pri pranju rublja i u kuhinji. Walter još nije bio upotrebljiv ni za što, on se igrao drvenim vrtuljkom koji mu je izrezbario Heinrich, ali nikad ga nije uspijevaio natjerati da se vrti.

Katharinu sam zvala tetom Kathe. Ona je doživjela gotovo sto godina. Bojila si je kosu u crno. Bila je vitka i sve do kraja života hodala je uspravno. Imala je ravna ramena i svatko tko bi je kad bi hodala ugledao s leđa, čak i kad joj je bilo osamdeset godina, dao bi joj najviše četrdeset, a po načinu kako je hodala pomislio bi kako je osoba zainteresirana za život. Onaj tko bi je vidio sprijeda, pomislio bi da je kakva Indijanka, kao sa slike. Onima koji su je gledali sprijeda svijet se pretvarao u stari crno-bijeli film, kakav western, u kojemu je svaka bora imala oštar rub. Imala je duguljast kukasti nos i usta koja su uvijek izgledala kao da žele reći *skinite mi se s grbače*. Voljela je moje sestre, osobito višu, jer je ona bila neupadljiva i besprijeekorna. Za mene je rekla da sam joj previše divlja i da sa mnom ne može. Pitala

sam je što time misli, što to sa mnom ne može. Ona je na to samo odmahнула rukom, i to je bilo sve. Jednoga kasnog ljeta, kad se već smračilo, poslala me je sa svojim sinom u berbu jabuka. Trebali smo se ušuljati u vrt jednoga susjeda, prodrmati stablo prepuno domaćih jabuka, napuniti dvije naprtnjače te potom pobjeći. Uvijek sam imala grižnju savjesti, kao da sam ja – ja! – poticala na krađu tetu Kathe i njezina sina, koji me je uvijek gledao kao da sam potekla od kakvih lopova.

A ujak Walter? On se s četrdeset dvije godine utopio u Bodenskom jezeru. Imao je riđu kosu (on i moja majka jedini od jadnika nisu bili crnokosi), lice prepuno ožiljaka od vodenih kozica, visoko uzdignutu glavu i torzo kao da ga je kakav kipar isklesao iz mramora. Trčao je za svakom ženom, a ženama se to navodno sviđalo. Osim svoje debele žene, koja mu je rodila petero djece, imao je i drugu ženu, prostitutku. Njegova je žena, pak, imala avanturu s prodavačem kućanskih aparata. S vremenom mu je ljubavnica postala prezahjevnom, pa ju je prepustio svojem najmlađem bratu. A onda se utopio. Walteru je bilo pet godina kad mu je otac odlazio u rat.

Početkom rujna bilo je još uvijek vrlo vruće. Lorenz je skinuo košulju i zavezao je oko struka. Lice mu je bilo ozbiljno poput očeva, čak i pomalo smrknuto. Pas ga je čekao ispred kuće, nestrpljivo stavlajući šapu na obilježenu crtu koja je ograničavala njegov prostor. Još nikad nije samovoljno prestupio preko te granice obilježene kamenjem. Tapkao je i cvilio visokim tonovima. Lorenz mu je spustio ruku na glavu.

„Vuče,” rekao je, „krećemo uskoro.”

Maria je bila u kući, ležala je u spavaćoj sobi, koja nije bila mnogo veća od bračnoga kreveta. U nju je stao jedino još ormar. Vrata su bila pritvorena. Lorenz je vidio svoju majku kako leži na trbuhu s glavom naslonjenom o jednu ruku. Ušuljao se u hodnik i uspeo ljestvama na tavan. Otac je za jednu gredu prikovao usku pregradu koju je bilo nemoguće vidjeti kao skrovište. Iza nje nalazila se puška. Dar Gottlieba Finka. A bilo je ondje i streljiva. Otac će, pomisli Lorenz, od cara dobiti novu pušku, a ova, Finkova lovačka puška sada pripada meni. Bit će moja sve dok se otac ne vrati iz rata. Strpao je u džep kutiju metaka, zamotao pušku u košulju i spustio se niz ljestve. Istrčao je iz kuće i pozvao psa: „Dođi, Vuče!” Njih su dvojica potrčala niz strminu, prošli pokraj zdenca, presjekli stazu, prekoračili kroz potok skaćući s kamena na kamen, da bi s druge strane uske doline nestali u šumi koja je prekrivala padinu.

Lorenz je poznavao dobro mjesto. Jednu udubinu, koja nije bila vidljiva ni s jedne strane. Majka će možda čuti pucanj. Ali Lorenz je pretpostavljao da se neće uzrujavati. U šumi je ponekad bilo lovaca. Dolje u selu neće se ništa čuti. Na jednu klupu prekrivenu mahovinom poredao je kamenje veličine šake te potom zalegao dvadesetak koraka dalje među paprati, naciljao i opalio. Otac mu je pokazao kako da ublaži povratni trzaj kako ga ne bi previše zabolio. Otac je jedino njega, Lorenza, vodio u lov. Heinricha, koji je bio stariji, nije. Lorenz je znao i zašto. Heinrich je previše volio životinje. On nikad neće postati lovcem. Pas je poskočio nakon prvoga pucnja. Lorenz ga je morao smirivati. Obgrlio ga je rukom i pritisnuo njegovu glavu uz

svoju. S te udaljenosti pogodio je svaki put. Ispucao je cijelu kutiju metaka. Dvadeset i pet hitaca. Okidač puške pružao je snažan otpor. Bolio ga je prst. Ali bio je sretan.

Nakon što se Josef oprostio od Marije, ona se srušila u krevet i zatvorila oči. Walter joj je legao na trbuh, iako je već bio prevelik i pretežak. Bio je dražesno dijete. Volio je ležati i sa psom u njegovoj kućici. Bio je to oštar pas, kao i svi psi u tome kraju, ali Walter je mogao činiti s njim što god je poželio, a istodobno pas nije nikomu izvan obitelji dopuštao da dotakne Waltera. Režao bi i kad bi ga dodirnuo neki drugi član obitelji.

Katharina je plela onako kako ju je podučila majka, bila je vješta, i od crvene vune željela je isplesti šal. Za tatu. Žurila se kako bi bio gotov prije nego što rat završi. Majka je vidjela slike vojnika, svidjele su joj se njihove plave odore, u kojima su čak i neupadljivi muškarci djelovali naočito. Nije mogla zamisliti ništa drugo osim da će se Josef vratiti kući u odori, a crvena će se dobro slagati s plavom.

Majka je bila umorna, pa je sebi sad, kad je otac otišao, priuštila malo odmora, inače nikad ne bi otišla u krevet tijekom dana. Hrane je bilo malo. Načelnik, koji je bio najimućniji, jednom tjedno donosit će im hranu dok otac izbiva. Tako su se bili dogovorili. Zauzvrat, Josef će mu krivotvoriti računovodstvo kad se vrati. Djeca su voljela veseloga načelnika, koji je bacao Katharinu u zrak iako ona više gotovo i nije bila dijete, a pred Walterom je glumio lava. Prema Lorenzu je bio suzdržan, on je previše sličio ocu, što je načelnika uzrujavalo.

Načelnik je došao u Marijinu kuću već onoga dana kad su

Josef i još trojica seljana otišli u rat. Donio im je krumpira, luka i jabuka. Natovario je kola koja je netko iz sela dovukao uzbrdo te ih je poslao natrag kad su sve istovarili. On sam dojahao je na konju. Trešanja su oni gore imali u izobilju, i to onih najboljih. Josef je rekao Mariji da načelniku napuni vreću trešanja jer ih je on jako volio.

Načelnik je sjedio s Marijom u kuhinji, dok se Walter brinuo za konja, a Lorenz mu je pomagao – Lorenz se izrazio tim riječima kako bi usrećio svojega mlađeg brata. Prozorski kapci bili su zatvoreni zbog vrela sunca. Posuđe je još uvijek stajalo u sudoperu. Maria je bila bosonoga, a kosu je svezala u pundu.

Načelnik je pričao kako za vikend namjerava poći na stočnu tržnicu u L. i da želi kupiti bika. Kako su cijene sada niže zbog rata. Ali da nitko ne zna koliko će dugo ostati tako. U ratu ne vrijede više nikakva pravila. Pa čak i ondje gdje se ne puca. Da može jamčiti kako u Šumi nikad neće biti pucnjave. Ali da su i ovdje cijene ratne. I da stoga smatra kako bi bilo mudro sada nabaviti bika za cijelo selo. Da će svatko platiti odgovarajući doprinos, a svi će imati koristi od njega. Gdje će ga naposljetku smjestiti, to će se još vidjeti. I da se kladi kako bi se Josef složio s njim da je ovdje. Pita ju je bi li ona, Maria, pošla s njim u L. Rekao je da zna kako joj ondje živi sestra i da bi je mogla posjetiti. A na stočnoj tržnici uvijek se održava i maleni sajam. Čak i ako si ondje malo toga može priuštiti, svakako ima što vidjeti. I da smatra kako bi joj dobro došao izlet.

„Ali morala bih i djecu povesti sa sobom,” reče Maria, „to neće biti moguće.”

Načelnik je rekao da djeca mogu ostati kod njegove žene,

da ona ništa ne voli više od djece, kad već nije uspjela imati vlastitu, ni jedno jedino.

„Ako smijem biti iskren, Maria,” rekao je, „već sam razgovarao s njom.” Zato što je pretpostavio da će ona htjeti poći s njim.

Maria je rekla da će razmisliti o tome.

Ako želi, neka s djecom u četvrtak u pola šest ujutro dođe k njima. Ali samo ako se ona slaže s time. Da on neće nikoga prisiljavati.

To je bilo za tri dana. Maria se, zapravo, jako obradovala. Ondje će biti glazbe, slatkiša i ljudi koje će moći gledati i prislušivati. Voljela je to činiti. Također se radovala što će vidjeti svoju sestru. Ali ne toliko koliko štandovima na sajmu i glazbi. Vjerojatno će svirati limena glazba. S druge strane, čula je da su svi limeni orkestri pozvani u rat. Ali, opet s druge strane, nije mogla zamisliti da se u ratu baš toliko cijeni glazba.

Lorenz se naljutio kad mu je majka objasnila da će načelnikova žena čuvati Waltera te da i ostali također mogu doći.

„Ne dolazi u obzir,” rekao je, „mi ćemo sami čuvati brata, Heinrich, Katharina i ja. Osim toga, Walteru ne treba nikakva dadilja.” Lukavo je iznio svoje prigovore njezinu odlasku na stočni sajam: „Što ćeš ti ondje kao žena, ionako nemaš novca.” I rekao da je to suludo i da zašto uopće želi ići onamo.

„Smjesta umukni”, reče mu majka. „Tebi je tek devet godina i nećeš mi ništa braniti!” U Lorenzu je prepoznala svojega muža i to ju je uzrujalo.

„Smijem li barem povesti Vuka k načelniku?” upita Lorenz. Sad je bio pokoran, a Mariji je bilo žao što ga je ukorila.

„To neće biti moguće”, odgovorila mu je. „Ta on ga se boji.”

„Ali njega uopće neće biti, on odlazi s tobom.”

„Nema veze.”

„Vuk se ne snalazi kad je sam.”

„Životinja će se uvijek snaći.”

„Zašto ja ne mogu ostati ovdje s Vukom?”

„Zato što ne možeš.”

Na kraju mu je ipak popustila. Lorenz je smio ostati u kući zajedno sa psom. Walter je mijaukao. Katharina i Heinrich nisu imali ništa protiv. Njihov brat Lorenz rado se pravio važan pred njima. Pogotovo u nazočnosti drugih ljudi. Stoga im je bilo draže da ostane kod kuće.

Maria si je od zastora u spavaćoj sobi sašila plavu haljinu. Radila je na njoj sve dok je ne bi zaboljele oči, čak i noću pod svjetlošću petrolejke. Željela je odjenuti tu haljinu za put, a uz nju slamnati šešir s izvezenim cvjetovima maka. L. je bio udaljen tek nekoliko kilometara, ali ipak, bilo je to putovanje. Osvrtala se pred zrcalom na vratima ormara i bila je zadovoljna svojim izgledom.

Sjedit će naprijed na kočijaševu sjedalu pokraj načelnika. Ta joj je predodžba bila sasvim dovoljna.

Željela je djeci donijeti kakvu sitnicu. U posudi za šećer uvijek je bilo nekoliko kovanica, koje je ubacila u torbicu. Bila je to najljepša torbica koju je imala, darovao joj ju je Josef, na porubu je imala prišivene školjke, kopča je bila od sedefa i bila je prošivena koncem od materijala koji nije poznavala, crvenom niti, glatkom, svjetlucavom i neuništivom.

Marijina sestra udala se za jednoga trgovca koji je bio mnogo stariji i bogatiji od Josefa. Došao je iz Porajnja i bio je prepun poslovnih ideja. Govorio je kako dolje, u dolini

Rajne, sve više seljaka pokraj staja gradi male radionice i iznajmljuje strojeve za tkanje, što nije mnogo posla, a donosi pristojnu zaradu i dodatan izvor prihoda. Pričao je kako on, Marijin šogor, želi taj običaj uvesti i u Šumi. Razgovarao je o tome s Josefom, bilo je to odmah nakon što se vjenčao s Marijinom sestrom, zbog toga je došao skroz gore k njima, jašući kroz čitavu Šumu na konju koji je bio toliko predivan da je maleni Walter zaplakao od radosti i tresao se od uzbuđenja kad ga je Kaspar, tako se zvao čovjek koji je obećao Mariji da će usrećiti njezinu sestru, podignuo na sedlo i Lorenzu dao uzde da vodi konja ukруг dok ga njegov maleni brat jaše. Šogor je rekao da bi mu dobro došao netko poput Josefa, netko tko zna računati, i da se to pročulo diljem Šume. Na to je Josef rekao prvu riječ: „Ulizice!” Šogor je nastavio, da bi im svima zajedno bilo najbolje da se iz ove tužne zabiti presele u L., jer ih ovdje sigurno ne čeka nikakva svjetla budućnost, ni njih, a pogotovo njihovu djecu, i da bi Josef trebao misliti na djecu. Da oni već imaju i telefonsku liniju i električno svjetlo. Također, i prvo poštansko vozilo. Nije li to napredak! Šogor je imao i drugu ideju. Ludu ideju, rekla je Bella, Marijina sestra. Zašto se ne bi svi zajedno jednostavno preselili u Bregenz? Cijela obitelj! I ondje izgradili veliku kuću! I započeli zajednički posao! Novu egzistenciju! Nov život! Bilo je to prije godinu i pol. U međuvremenu Kaspar i Bella još uvijek nisu dobili potomstvo.

Točno u pola šest Maria je s Heinrichom, Katharinom i Walterom stigla pred načelnikovu kuću i povukla lanac sa zvoncem.

Načelnikova žena otvorila im je vrata oduševljeno

prekrivši lice rukama. „Ajme, kad smo se zadnji put vidjele?” uzviknula je.

„Prije kojih mjesec dana”, reče Maria.

„Gdje ti je kraj, Maria,” nasmijala se načelnikova žena, „kad si iz mjeseca u mjesec sve ljepša! Nadam se samo da se neće vrag namjeriti na tebe!”

Pripremila je doručak za djecu. A svojemu suprugu i Mariji u metalnoj je posudi za put pripremila sendviče i tvrdo kuhana jaja.

Načelnik je natjerao konje u kas, želio je ostaviti dobar dojam na Mariju – dva debela konja širokih smeđih leđa, desni s dugačkom svijetlom grivom i istim takvim repom, lijevi tamniji, ponosne glave i nemirniji od drugoga. Maria je morala pridržavati svoj šešir kako ne bi odletio. Osjetila je kako joj načelnik prilazi sve bliže, tako da su im se pri određenim pokretima dodirivala bedra. Zategnula je haljinu i povukla je prema dolje.

„Ti sigurno lijepo pjevaš,” reče on, „koja ti je najdraža pjesma? Mogli bismo je otpjevati zajedno. I ja sam dobar pjevač.”

Maria mu, napola ozbiljno, napola u šali, odgovori: „*Marija na putu kroz trnovitu šumu.*”*

„Ali to je crkvena pjesma!”

„To je kanon”, objasnila mu je. „Koji zvuči jako lijepo ako se dobro otpjeva.”

„Pa neću sad valjda pjevati crkvene pjesme”, reče načelnik.

„Onda nemojte”, reče Maria.

* „Maria durch ein Dornwald ging” njemačka je duhovna adventska pjesma. (op. prev.)

Okrenula je glavu na drugu stranu, pretvarajući se da gleda nešto zanimljivo pokraj puta. Kola su imala gume ne kotače, što je bila rijetkost, barem ovoliko duboko u Šumi, ali zbog njih su bila udobnija. Cesta je bila grbava, a ugodniji i ravniji kolnik počinjao je tek nakon što su prošli kroz iduća dva sela. Načelnik je nakratko ustao sa sjedišta i uzdama udario riđana po leđima, da bi potom ponovno sjeo i prišao još bliže Mariji pretvarajući se da je to slučajnost. Ona je takvo što i očekivala. Bit će tako cijelim putem i tamo i natrag. Povremeno bi se nadvio nad nju jer je navodno nešto morao pogledati ili provjeriti, samo kako bi se uvijek iznova mogao očešati o njezino tijelo a da pritom ne bude prepoznatljiva očita namjera. Ako ne poduzme ništa više, onda u tome nema ničega lošeg, pomisli Maria. Bila je znatiželjna čemu će se on sve domisliti kako ne bi djelovalo kao da sve to čini namjerno. I hoće li možda ipak u nekome trenutku učiniti nešto što će djelovati kao da je učinjeno s namjerom. Nije se bojala načelnika. Ali njegov joj zadah svejedno nije bio ugodan kad bi joj prišao preblizu. Iako nije zaudarao. Upravo suprotno. Neprestano je cuclao bombone od metvice, i to baš zato što je želio imati ugodan zadah. Istodobno joj je prolazilo glavom da bi prema njemu trebala biti prijateljski nastrojena, jer ipak od njega može očekivati ponešto koristi. Obećao je da će ih snabdijevati namirnicama, a mogla bi ga zamoliti i tkanine i konca. Kao i cipele za djecu. Heinrich se ne bi stidio obuti tuđe cipele, imao je stopala velika poput odrasla muškarca. Lorenz načelno ne bi želio obuti ništa što je netko drugi već nosio, jer to bi značilo da je prihvatio tuđi dar, a Lorenzovo načelo glasilo je: ne želim da mi itko išta daruje, jer tada